

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 33 (2012)

Δελτίον ΧΑΕ 33 (2012), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημήτρη Κωνσταντίου (1950-2010)

Ο ζωγράφος Αντώνιος Βασιλάκης. Νέα αρχαιακά τεκμήρια για τη ζωή και το έργο του

Χρύσα ΜΑΛΤΕΖΟΥ

doi: [10.12681/dchae.1250](https://doi.org/10.12681/dchae.1250)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΛΤΕΖΟΥ Χ. (2014). Ο ζωγράφος Αντώνιος Βασιλάκης. Νέα αρχαιακά τεκμήρια για τη ζωή και το έργο του. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 33, 253–256. <https://doi.org/10.12681/dchae.1250>

Χρύσα Μαλτέζου

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ
 ΝΕΑ ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ*

Εκδίδεται άγνωστο νοταριακό έγγραφο, τοῦ 1610, ἀπὸ τὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βενετίας, ποῦ ἀναφέρεται σὲ ἔργο τοῦ ζωγράφου Ἀντωνίου Βασιλάκη. Μὲ βάση τὶς πληροφορίες τοῦ ἐγγράφου, ὁ ζωγράφος καὶ ὁ γιὸς του Στέφανος, ζωγράφος κι αὐτός, συμφώνησαν μὲ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς τῆς Santa Maria dei Carmini στὴ Βενετία νὰ ζωγραφίσουν μία pala. Τὸ ἔργο σήμερα δὲν σώζεται.

An unknown notarial document conserved in the State Archive of Venice d. 1610 is published, which refers to a work by the painter Antonios Vassilakis. Based on the evidence in the document, the painter and his son Stefanos, a painter himself, agreed with the monks of the monastery of Santa Maria dei Carmini in Venice to paint a pala. The work no longer survives.

Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ ζωγράφου Ἀντωνίου Βασιλάκη, ἐπονομαζόμενου Aliense (1556-1629), διαθέτομε ὄχι λίγες πληροφορίες, συγκεντρωμένες κυρίως ἀπὸ τὸν πιστὸ μαθητὴ του Carlo Ridolfi στὸ γνωστὸ δίτομο ἔργο του *Le meraviglie dell'arte*, δημοσιευμένο τὸ 1646-1648 ποῦ ἀναφέρεται στοὺς διάσημους βενετοὺς ζωγράφους¹. Γεννημένος στὴ Μῆλο, ὁ Ἀντώνιος, γιὸς τοῦ Στέφανου, ἐγκαταστάθηκε μὲ τὴν οἰκογένειά του σὲ νεαρὴ ἡλικία στὴ Βενετία, ὅπου ἐργάστηκε στὴν ἀρχὴ

τῆς σταδιοδρομίας του στὸ ἐργαστήρι τοῦ Paolo Veronese². Πολυάριθμα ἔργα του, δυτικῆς τεχνοτροπίας, διασώζονται σὲ ναοὺς τόσο τῆς Βενετίας ὅσο καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, ὅπως τῆς Padova, τοῦ Treviso, τῆς Vicenza, τοῦ Belluno, τοῦ Salò κ.ά. Στὴ Βενετία, μετὰ τὴν πυρκαγιά ποῦ ἐπληξε τὸ Δουκικὸ Παλάτι, τὸ 1577, οἱ βενετικὲς ἀρχὲς τοῦ ἀνέθεσαν νὰ ζωγραφίσει ἐκτεταμένες ἐπιφάνειες ἐσωτερικῶν χώρων τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ μνημείου³. Γρήγορα ἀπέκτησε τὴ φήμη καλοῦ ζωγρά-

Λέξεις κλειδιά

Μεταβυζαντινὴ περίοδος, Βενετία, ζωγραφικὴ, ἔργο Ἀντωνίου Βασιλάκη.

Keywords

Post Byzantine period, Venice, painting, a work by Antonios Vassilakis.

* Ἡ ἐργασία στηρίζεται στὸ νέο ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ ποῦ ἐντόπισε στὸ βενετικὸ ἀρχεῖο καὶ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου ὁ Χρῆστος Ζαμπακόλας, ὑπὸτροφος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας. Τοῦ ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὶς εὐχαριστίες μου. Εὐχαριστίες ὀφείλω, ἐπίσης, στὸν συνάδελφο Παναγιώτη Ἰωάννου γιὰ τὶς βιβλιογραφικὲς ὑποδείξεις του καὶ γιὰ τὴ χρήσιμη καὶ ἐνδιαφέρουσα συζήτησή μας σχετικὰ μὲ τὸν ζωγράφο.

¹ Παραπέμπω στὴν β' ἔκδοση τοῦ ἔργου: C. Ridolfi, *Le meraviglie dell'arte ovvero vite degli illustri pittori veneti e dello stato*, τ. 2, Padova 1837 (φωτοανατυπ. ἔκδ. 1999), 431-453. Γιὰ τὸν βίο καὶ τὴν παραγωγή τοῦ Ἀντωνίου Βασιλάκη ὑπάρχει ἐκτενὴς βιβλιογραφία. Βλ. ἐνδεικτικὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἀλλὰ χρήσιμο ἄρθρο τοῦ Ν.Σ. Καλοῦτση, «Ἀντώνιος Βασιλάκης», *Νέα Πανδώρα* 7, φυλλ. 153, 1 Αὐγούστου 1856, 199-20, Μ. Χατζηδάκης, *Ἑλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἄλωση (1450-1830) μὲ εἰσαγωγή στὴν ἱστορία τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἐποχῆς*, τ. 1, Ἀθήνα 1987, 186, Χ. Μακρυνώστας,

Ἀντώνιος Βασιλάκης ὁ ἐπιλεγόμενος Aliense 1556-1629. Ἐνας Μῆλιος ζωγράφος στὴ Βενετία, Ἀθήνα Μῆλος 1993. *Λεξικὸ Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ζωγράφοι-γλύπτες-χαράκτες, 16ος-20ός αἰώνας*, συντονισμὸς ἐκδόσης Δώρα Κομίνη Διαλέτη, ἐπιστ. ἐπιμ. Ευγ. Δ. Ματθιόπουλος, ἐκδ. Μέλισσα 1997, 151-154 (ὅπου συγκεντρωμένη βιβλιογραφία) καὶ Εὐγενία Δρακοπούλου, *Ἑλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἄλωση (1450-1850)*, τ. 3, Ἀθήνα 2010, σ. 180. Βλ. ἀκόμη P. Molmenti, «Un contratto fra il Comune di Salò e i pittori Palma il Giovane e Antonio Vassilachi detto l'Aliense», *Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti* 66 (1906-1907), 395-405 καὶ B.W. Meijer, «Disegni di Antonio Vassilacchi detto l'Aliense», *Arte Veneta* 53 (1998), 35-52.

² Μακρυνώστας, *Ἀντώνιος Βασιλάκης*, ὁ.π., 30-34.

³ Στὴν ἤδη γνωστὴ βιβλιογραφία ποῦ ἀναφέρεται στὰ ἔργα τοῦ Βασιλάκη (βλ. ὁ.π.) ἂς προστεθεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ F. Isman, «Tra spie, dipinti e sinfonie, Venezia è vicinissima all'Europa dell'Oriente»,

φου, όπως πιστοποιεί μεταξύ άλλων η πρόσκληση που του είχε απευθύνει ο βασιλιάς της Πολωνίας Σιγισμούνδος ο Γ' να εργαστεί στην αυλή του έναντι πλουσιοπάροχου μισθοῦ⁴. Μαρτυρείται ως μέλος, και μάλιστα ως γαστάλδος, της βενετικής συντεχνίας των ζωγράφων κατά τα έτη 1584-1621⁵. Επίσης, μαρτυρείται το 1600 έγγεγραμμένος μεταξύ των μελών της Έλληνικής Αδελφότητας του Αγίου Νικολάου της Βενετίας⁶.

Το 1600, έτος κατά το οποίο ο Αντώνιος μνημονεύεται ως μέλος της Έλληνικής Αδελφότητας της Βενετίας να πληρώνει τη συνδρομή του, καταχωρίζεται στα ταμειακά βιβλία του σωματείου το όνομα ενός άλλου Βασιλάκη, του Ίακώβου, στον οποίο η Αδελφότητα είχε καταβάλει χρηματικό ποσό για τα σχέδια της Θεοτόκου και του Αγίου Ιωάννου που ο ζωγράφος είχε εκτελέσει, με σκοπό να ψηφιδογραφηθούν στο Ίερό του ναού του αγίου Γεωργίου των Ελλήνων⁷. Ο Μ.Ι. Μανούσακας, συμφωνώντας με τον ιστορικό της κοινότητας, Ιωάννη Βελούδη⁸, θεωρεί ότι τα δύο πρόσωπα μάλλον ταυτίζονται και ότι πιθανότατα η μνεία του ονόματος Jacomo αντί Antonio οφείλεται σε παραδρομή του γραφέα⁹. Όμως, ο Ίακωβος Βασιλάκης μαρτυρείται σε βενετική πηγή να έχει παντρευτεί το 1600 την Giulia Palma, θυγατέρα του περιφανούς ζωγράφου Giacomo Palma. Στην πράξη γάμου ο Ίακωβος αναφέρεται ως γιός του ποτέ Στέφανου, έχει δηλαδή πατρώνυμο ίδιο με αυτό του Αντωνίου Βασιλάκη¹⁰. Νέα αρχαιακά στοιχεία φέρνουν στο φως και άλλες πληροφορίες για το πρόσωπο του Ίακώβου που όπως δείχνουν τα έγγραφα ήταν αδελφός του Αντωνίου. Σύμφωνα με τα τεκμήρια αυτά, το 1606 ο Ίακωβος συντάσσει τη διαθήκη του¹¹ και λίγα χρόνια αργότερα, στις 3

Ίανουαρίου 1610, πεθαίνει σε ηλικία 41 ετών από κάποιο τραύμα που δεν διευκρινίζεται στην αποβιτήριο πράξη¹². Στο πιστοποιητικό θανάτου ο Ίακωβος Βασιλάκης μνημονεύεται ως έμπορος μαλλιού¹³. Το γεγονός ότι το 1600 ένας Ίακωβος είχε ετοιμάσει τα σχέδια για την εκτέλεση των ψηφιδωτών παραστάσεων στην εκκλησία του αγίου Γεωργίου των Ελλήνων οδηγεί στο ερώτημα, αν ο ζωγράφος Ίακωβος ταυτίζεται με τον συνώνυμό του που ασκούσε εμπόριο μαλλιού. Αν λάβει πάντως κανείς υπόψη το κοινωνικό κλίμα μέσα στο οποίο ζούσε ο Ίακωβος, συγκεκριμένα το επάγγελμα του πεθερού του που ήταν κι αυτός ζωγράφος, ή ταύτιση του ζωγράφου Ίακώβου με αυτόν που είχε παντρευτεί την κόρη του Palma πρέπει να θεωρείται βέβαιη. Το πρόβλημα της ταύτισης του ζωγράφου με τον έμπορο λύνει νοταριακό έγγραφο του 1596, το οποίο περιέχει ειδήσεις για τα μέλη της οικογένειας του Αντωνίου Βασιλάκη. Πρόκειται για συμβολαιογραφική πράξη, σύμφωνα με την οποία η Pasqua, χήρα του Στέφανου Βασιλάκη, ο Αντώνιος, γιός της Pasqua και του ποτέ Στέφανου, ενεργώντας και για λογαριασμό των ανήλικων θυγατέρων του, Virginia, Sabina, Zanetta και Marina, μαζί με την Isabetta, θυγατέρα του ποτέ Στέφανου Βασιλάκη και σύζυγος του Gasparo D'Ergenta, είχαν εξουσιοδοτήσει τον Ίακωβο, γιό, αδελφό και θείο τους να διεκδικήσει από την Αδελφότητα (*Scuola*) της Misericordia, στην πόλη Ormus, την περιουσία που είχε εκεί αφήσει ο ποτέ Ιωάννης (Zuanne), γιός της Pasqua και του ποτέ Στέφανου Βασιλάκη, αδελφός του Αντωνίου και της Isabetta. Έκτος από τα μέλη της οικογένειας Βασιλάκη, τον Ίακωβο είχε εξουσιοδοτήσει για τον ίδιο σκοπό και ο συνεταίρος του

Venezialtrove, Almanacco della presenza veneziana nel mondo 9 (2010), 17 18, 29, όπου μνεία του ζωγράφου και φωτογραφική απεικόνιση έργου του («Συλλογή του μάννα έξ ουρανού») που βρίσκεται στην Πράγα.

⁴ Για την πρόσκληση που δεν την είχε αποδεχθεί, στέλνοντας στη θέση του τον μαθητή του Tommaso Dolobella, βλ. Ridolfi, *Le meraviglie dell'arte*, ό.π., 439, πρβλ. Α. Μουστοξύδης, «Αντώνιος Βασιλάκης», *Ελληνομνήμων ή Σύμμικτα Ελληνικά*, τ. 1, Αθήνησι 1845, 175, Isman, «Tra spie», ό.π., 17 18.

⁵ Elena Favaro, *L'arte dei pittori in Venezia e i suoi statuti*, Firenze 1975, 70, 84, 104, 111, 144, πρβλ. Λεξικό, ό.π., 151. Βλ. και Μακρουκώστας, *Αντώνιος Βασιλάκης*, 176 177, όπου φωτογραφία έργου (1597), μεταφρασμένου στα ελληνικά, χωρίς αρχαιακή παρομοίωση, με μνεία του ονόματος του Βασιλάκη ως *gastaldo della scolla di pittori*: στη σημ. 1 αναφέρεται περιέργως ότι ο γαστάλδος της συντεχνίας, δηλαδή ο πρόεδρος, ήταν «ανάλογα με την περίπτωση δικαστικός επιμελητής ή επιστάτης κτημάτων ακόμη και επίτροπος εκκλησίας. Εδώ πρόκειται για τον δικαστή της αδελφότητας» (sic). Αργότερα, το 1615, μαρτυρείται να έχει πουλήσει

στον Johannes Battista de Bernardis ένα σπίτι στη συνοικία του S. Leonis: A.S.V., *Notarile, Atti*, b. 5934 (Teseo Zio), φφ. 8r 9r (21 Φεβρουαρίου 1614 β.ε.).

⁶ Μ.Ι. Μανούσακας, «Έλληνες ζωγράφοι εν Βενετία μέλη της Έλληνικής Αδελφότητος κατά τον ΙΣΤ' αιώνα», *Μνημόσυνο Σοφίας Αντωνιάδη*, Βενετία 1974, 223, πρβλ. Μακρουκώστας, *Αντώνιος Βασιλάκης*, 51.

⁷ Μανούσακας, «Έλληνες ζωγράφοι», 223. Αθαν. Δ. Παλιούρας, *Τα ψηφιδωτά του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων της Βενετίας, Θεσσαυρίσματα* 15 (1978), 154 155.

⁸ Ιωάννης Βελούδης, *Ελλήνων ορθόδοξων αποικία εν Βενετία. Ιστορικών υπόμνημα*, έκδ. β', Βενετία 1893, 47.

⁹ Μανούσακας, «Έλληνες ζωγράφοι», 223 224.

¹⁰ R. Bratti, «Notizie d'arte e di artisti», *Nuovo Archivio Veneto*, n.s. anno XV 30,1 (1915), 469.

¹¹ A.S.V., *Notarile Testamenti*, b.684 (Francesco Mondo), n. 916.

¹² Archivio della Curia Patriarcale di Venezia, *Santa Margherita, Registri di morti*, b. 2, χ.άφ. (1609 β.ε., 3 zener).

¹³ ... *mercante de lana* (ό.π.).

ποτέ Ιωάννη, βενετός έμπορος, Guglielmo Rubbi. Ο Ιωάννης Βασιλάκης, πάντα σύμφωνα με τὸ έγγραφο, εἶχε πεθάνει στὴν πόλη Ormus, ὅπου εἶχε συστήσει ἐμπορικὴ ἐταιρεία (*negotio della compagnia*) μετὸν βενετὸ Rubbi¹⁴. Ἡ πόλη Ormus (Ormuz) στὸν περσικὸ κόλπο ἦταν γνωστὸ κέντρο ἐξαγωγῆς πολυτελῶν ὑφασμάτων καὶ δερμάτων ἀπὸ ἐρμίνη πρὸς τὶς ἀγορὲς τῆς Δύσης¹⁵. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Ιωάννης Βασιλάκης, ἀδελφὸς τοῦ ζωγράφου Ἀντωνίου, εἶχε ἀναπτύξει ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴν Περσία. Ἄν δεῖ κανεὶς τὰ πράγματα μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, μπορεῖ νὰ συμπεράνει ὅτι ὁ Ἰάκωβος Βασιλάκης, ἐπίτροπος τῶν κληρονόμων τοῦ πεθαμένου ἀδελφοῦ του Ιωάννη, ἦταν κι αὐτὸς ἔμπορος μετὰ συμφέροντα στὴν Περσία. Ἡ ἐνασχόληση αὐτῆ, ἀσφαλῶς προσοδοφόρα, δὲν πρέπει νὰ τοῦ ἀπαγόρευε νὰ ἀσκεῖ συγχρόνως τὴ ζωγραφικὴ τέχνη, καθὼς ἡ τελευταία δὲν θὰ τοῦ ἐξασφάλιζε μιὰν ἀνετη ζωὴ. Ἔτσι, ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι μαρτυρεῖται στὰ ἔγγραφα ὡς ἔμπορος μαλλιῶν (ἀποβιωτήριοις πράξι), ἀλλὰ καὶ ὡς ζωγράφος (πράξι πληρωμῆς του ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀδελφότητα γιὰ τὰ σχέδια τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ ναοῦ).

Στὸ σύγγραμμά του ὁ Ridolfi ἀναφέρει ὅτι ὁ Βασιλάκης εἶχε συνάψει τρεῖς γάμους, ὅτι εἶχε ἓναν γιό, τὸν Στέφανο, ποὺ ἦταν ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ζωγράφος, καὶ ὅτι δύο κόρες του εἶχαν γίνει μοναχὲς στὸ βενετικὸ μοναστήρι τῆς Santa Chiara¹⁶. Τὸ 1609, πέθανε ἡ Giacomina, μιὰ ἀπὸ τὶς γυναῖκες του, κόρη ἑνὸς ἐκτιμητῆ, τοῦ ποτὲ Zuanne. Σύμφωνα μετὰ τὴ διαθήκη της, συνταγμένη λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό της, ἡ Giacomina εἶχε ὀρίσει ὡς ἐπιτρόπους τὸν ἀδελφὸ της Nicoletto καὶ τὸν προγονό της, Στέφανο, στὸν ὁποῖο εἶχε ἀφήσει καὶ τὸ ποσὸ τῶν πενήντα δουκάτων¹⁷. Δὲν γίνεται λόγος στὴ διαθήκη γιὰ τὶς κόρες τοῦ Ἀντωνίου, ἴσως γιὰτὶ οἱ δύο ἀπὸ αὐτὲς εἶχαν ἤδη κλειστεῖ σὲ μοναστήρι καὶ ἡ τρίτη εἶχε ἴσως παντρευτεῖ καὶ ἀνεξαρτητοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα της. Ὅσο γιὰ τὸν Στέφανο, τὸ ὄνομά του δὲν μνημονεύεται στὴν ἐξουσιοδότηση τοῦ 1596 μετὰ τῶν παιδιῶν τοῦ

Ἀντωνίου¹⁸, ἐπειδὴ δὲν εἶχε περιληφθεῖ στὴ διαθήκη τοῦ ἀποθανόντος θεοῦ του, Ιωάννη¹⁹. ἀντίθετα, ἀναφέρεται στὴ διαθήκη τῆς Giacomina, τὸ 1609, ὡς γιὸς τοῦ ἀνδρα της (*Steffano, figliolo de misser Antonio, mio consorte*).

Τὴ σχέση ἀγάπης ποὺ εἶχε ἀναπτυχθεῖ ἀνάμεσα στὸν Στέφανο καὶ τὴ μητριὰ του βεβαιώνει ὄχι μόνον τὸ γεγονός ὅτι ἡ Giacomina τὸν εἶχε ὀρίσει ἐπίτροπο τῆς διαθήκης της, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφαση μετὰ τὸν θάνατό της τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ γιοῦ του νὰ ζωγραφίσουν μιὰ *palla*²⁰ στὴ μονὴ τῆς Santa Maria dei Carmini, μετὰ ἀλλάγμα οἱ μοναχοὶ νὰ τελοῦν μνημόσυνα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τῆς συζύγου καὶ μητριᾶς ἀντίστοιχα. Στὸ συμφωνητικὸ ποὺ χρονολογεῖται τὸ 1610 τὰ δύο μέρη, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ Ἀντώνιος Βασιλάκης, ἐπονομαζόμενος Aliense, μαζὶ μετὰ τὸν γιὸ του Στέφανο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ πατέρες τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Santa Maria dei Carmini συμφώνησαν τὰ ἀκόλουθα: Οἱ δύο πρῶτοι συμβαλλόμενοι ἀναλάμβαναν τὴν ὑποχρέωση νὰ «φτιάξουν» (*far*) μέσα σὲ ἓνα χρόνο μιὰ *palla* στὴ μεγάλη τράπεζα τῆς μονῆς, 12 ποδιῶν ὕψους καὶ 28 ½ ποδιῶν πλάτους²¹ (δηλαδὴ 3,78 μ. ὕψος καὶ 8,82 μ. πλάτος), ἀξίας 500 δουκάτων ποὺ θὰ τὴν ἐκτιμοῦσαν ἐμπειρογνώμονες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ, οἱ μοναχοὶ ὀφείλαν σὲ ἀντάλλαγμα νὰ τελοῦν μνημόσυνα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τῆς Giacomina, διαφόρων συγγενῶν τοῦ Ἀντωνίου καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου νὰ τελοῦν ἐπιπλέον μνημόσυνα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς δικῆς του ψυχῆς.

Δὲν ἀναφέρεται στὸ νοταριακὸ ἔγγραφο οὔτε ὅτι ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Στέφανος ἦταν ζωγράφοι οὔτε ποῖο θέμα θὰ ζωγράφιζαν στὴν *pala*. Στὸν βενετικὸ ναὸ σήμερα καὶ τὴν παλαιὰ μονὴ τῆς Santa Maria dei Carmini δὲν ἐντοπίζονται ἔργα τοῦ Βασιλάκη²². Ἡ μοναδικὴ συνελπῶς μαρτυρία γιὰ τὴ ζωγραφικὴ σύνθεση στὴ βενετικὴ μονὴ σώζεται σὲ ἓνα νοταριακὸ ἔγγραφο. Ἡ χαμένη αὐτῆ ζωγραφία προστίθεται στὸν μακρὸν κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Ἀντωνίου Βασιλάκη, ὁ ὁποῖος εἶναι σύμ-

¹⁴ A.S.V., *Notarile, Atti*, b. 7886 (Girolamo Luran), *Protocollo 1596 II*, φφ. 611r 613r.

¹⁵ Βλ. γιὰ τὴν ἐμπορικὴ αὐτὴ πόλη W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen-Âge*, τ. 2, Leipzig 1885 1886 (φωτοτ. ἐπανέκδ. Amsterdam 1959), 133.

¹⁶ Ridolfi, *Le meraviglie dell'arte*, ὁ.π., 445, 449. Σύμφωνα μετὰ τὰ νέα στοιχεῖα (βλ. παραπάνω) ὁ Βασιλάκης εἶχε τρεῖς κόρες.

¹⁷ Μνεῖα τῆς διαθήκης Μακρυκώστας, *Αντώνιος Βασιλάκης*, 69 σμμ. 76.

¹⁸ Βλ. πιδὸ πάνω.

¹⁹ Δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ιωάννης δὲν εἶχε πε-

ριλάβει στοὺς κληρονόμους του τὸν Στέφανο. Πιθανότατα ἡ διαθήκη του νὰ εἶχε συνταχθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ ἀνηψιοῦ του.

²⁰ *pala*: πίνακας ποὺ κοσμεῖ τὴν ἀγία τράπεζα στὸν καθολικὸ ναὸ.

²¹ Ἐνα βενετικὸ πόδι ἀντιστοιχοῦσε σὲ 31,5 ἐκ. π. (βλ. Δάφνη Χρονάκη, «Μετρολογικὲς παρατηρήσεις σὲ κτήρια ἐποχῆς ἐνετοκρατίας στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη», *Πεπραγμένα Ἡ Διεθνῶς Κρητολογικῶν Συνεδρίων*, τ. 2/2, Ἡράκλειο 2000, 406).

²² Βλ. πρόχειρα γιὰ τὸν ναὸ ποὺ ἡ οἰκοδόμησή του χρονολογεῖται στὰ τέλη τοῦ 13ου αἰῶνα G.Lorenzetti, *Venezia e il suo estuario, Guida storico-artistica*, Trieste 1974, 554 557. Ἡ παρακαίμενη Scuola dei Carmini εἶναι κτίσμα τοῦ β' μισοῦ τοῦ 17ου αἰῶνα (ὁ.π., 557).

φωνα μὲ τὸν εὐστοχο χαρακτηρισμὸ τοῦ Ridolfi «ἀίδιον σέμνωμα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἢ ὁποῖα τὸν ἐγέννησεν, ἀλλὰ καὶ τῆς Βενετίας ἣτις ὑπῆρξε ἡ κατοικία του καὶ πολλὰ διασώζει τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ πολύτιμα μνημόσυνα...» (ἀπόδοση στὰ ἑλληνικὰ Α. Μουστοξύδη)²³.

Τὸ συμφωνητικὸ

A.S.V., *Notarile, Atti*, b. 5439 (Andrea d'Ercole), φφ. 579r-v.

φ. 579r *Die mercurii 24, mensis Novembris 1610, in Sacristia Monasterii Sancte Mariae Carmelitarum.*

Desiderando il signor Antonio Vassalachi, detto Aliense, et il signor Steffano, suo figliolo, ambi insolidum, che per li reverendi padri di Santa Maria di Carmeni di questa città per anni otto venturi siino celebrate messe due alla settimana per l'anima della quondam madonna Giacomina fù sua consorte et poi mentre detto signor Antonio vive una alla settimana pro benefactoribus familiaribus et doppo la sua morte due alla settimana in perpetuo per l'anima del detto signor Antonio et de detto signor Steffano et havendo fatto instantia alli detti reverendi padri che contentino di accettar questo obbligo, perché all'incontro lui prometta et si obliga nel termine d'anno uno dal giorno presente di far φ. 579v una palla per il reffettorio grande

del detto monasterio, in fazà di quello, d'altezza di pie do-deci et di larghezza di pie vintiotto e mezo, che sarà di valor di ducati cinque cento, da esser cosi giudicatta da peritti, la qual cosa essendo statta proposta per il reverendo padre maestro Lunardo Priuli, prior nel suo capitolo, et havendo preso in esso capitolo di accettar detto partito, sono però dette parti, cioè il predetto reverendo capitolo da una, al qual intervenero il predetto padre maestro Lunardo Priuli, prior, il padre maestro Andrea Brunelli, prior di Borbigiagio, il padre maestro Gregorio Canal, reggente, padre Giovanni Battista Francesco, padre Lorenzo Pasqualini, padre Francesco Rizieri, padre Christoforo Bergamasco, padre Olivier Bonazza, padre Francesco Gotardi, padre Piero Suardo, padre Theodoro Amigoni, padre Alessandro Sebenico, sotto prior, padre Victo Melloni, padre Annibal Marchi, tutti che hanno voce nel predetto capitolo et quello intieramente rapresentante et detti signori Antonio et Steffano, padre et figliolo, dall'altra sono devenuti al presente instrumento, per il quale ogni una di esse parti s'obliganno di mantener et essequir quanto è predetto, obligando perciò se et tutti et cadauni beni suoi presenti et futuri sopra di che.

Testes: Dominus Oracius Bressanin, aromatarius, ad signum trium frezarum, et Iohannes, figlio domini Antonii Noris, merciarus.

Chryssa Maltezou

THE PAINTER ANTONIOS VASSILAKIS NEW ARCHIVAL EVIDENCE FOR HIS LIFE AND HIS WORK

This paper presents a notarial document unknown until now, which was recently localized in the State Archive of Venice.

It refers to a lost work by the painter Antonios Vassilakis. Based on the evidence in the document, dated to 1610, after the death of Giacomina, wife of Antonios Vassilakis, the painter and his son from another marriage, Stefanos, a painter himself, agreed with the monks of the monaste-

ry of Santa Maria dei Carmini in Venice to paint a pala in the high altar of the monastery in exchange for conducting memorials for the salvation of Giacomina's soul, as well as that of other family members. In addition, new archival evidence came to light concerning Antonios' brothers, the painter Iakovos and the wool merchant Ioannis, who had developed a commercial enterprise in Persia.

²³ Ridolfi, *Le meraviglie dell'arte*, ὄ.π., 453. Μουστοξύδης, «Ἄντώ

νιος Βασιλάκης», ὄ.π. 179-180.